

SURXONDARYO VILOYATIDA XUSUSIY OLIY TA'LIMNING SHAKLLANISHI VA RIVOJLANISHI: TARIXIY TAHLIL

Abbosov Xayyom Muhamadinovich
Surxondaryo viloyati Boysun tumani
10-umumta'lim maktabi katta o'qituvchisi

Mavzuning dolzarbligi: O'zbekiston Respublikasining ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanish strategiyasi, xususan, ta'lim sohasida amalga oshirilayotgan keng ko'lamli islohotlar zahirida aholining ta'limga bo'lgan ehtiyojini qondirish, yuqori malakali kadrlar tayyorlash va global raqobatbardosh ta'lim muhitini yaratish maqsadi yotadi. Bu jarayonda xususiy oliy ta'lim muassasalari (OTM) muhim o'rin tutmoqda.

So'nggi yillarda O'zbekiston Prezidenti Shavkat Mirziyoyev tomonidan qabul qilingan qator qaror va farmonlar, jumladan, **2019-yil 8-oktabrdagi "O'zbekiston Respublikasi oliy ta'lim tizimini tubdan takomillashtirish va kompleks rivojlantirish chora-tadbirlari to'g'risida"**gi PF-5847-sonli Farmon¹ va **2021-yil 26-martdagi "Ta'lim-tarbiya tizimini yanada takomillashtirishga doir qo'shimcha chora-tadbirlar to'g'risida"**gi PQ-5041-sonli qaror² kabi hujjatlar xususiy ta'lim sektorini rivojlantirishga keng imkoniyatlar yaratdi.

Surxondaryo viloyatida ham ushbu islohotlar natijasida bir qator xususiy OTMlar tashkil etilib, ularning faoliyati yo'lga qo'yildi. Viloyat aholisining katta qismi yoshlardan iborat bo'lib, ularning aksariyati oliy ta'lim olishga intiladi. Shunga qaramasdan, davlat OTMlarining imkoniyatlari cheklangan. Xususiy OTMlarning paydo bo'lishi va rivojlanishi ushbu muammoni hal etishga xizmat qilib, viloyatning ijtimoiy va iqtisodiy taraqqiyoti uchun muhim ahamiyat kasb etmoqda. Shu sababli, Surxondaryo viloyatida xususiy oliy ta'lim tizimining shakllanishi va rivojlanishini tarixiy tahlil qilish, uning o'ziga xos xususiyatlari va istiqbollari o'rganish dolzarb ilmiy-amaliy masala hisoblanadi.

Mavzuning maqsadi. Mazkur tezisning asosiy maqsadi Surxondaryo viloyatida xususiy oliy ta'limning shakllanish jarayonlari, uning rivojlanish bosqichlarini aniqlash, faoliyat yuritayotgan xususiy OTMlarning viloyat ijtimoiy-iqtisodiy hayotiga ta'sirini o'rganish hamda mavjud muammo va yechimlarni tahlil qilishdan iborat. Ushbu maqsaddan kelib chiqqan holda quyidagi vazifalar belgilandi:

1. Surxondaryo viloyatida xususiy OTMlarning paydo bo'lishiga turtki bo'lgan ijtimoiy-iqtisodiy va siyosiy omillarni o'rganish.
2. Viloyatda faoliyat yuritayotgan xususiy OTMlarning soni, yo'nalishlari, talabalar kontingenti va o'quv jarayoni xususiyatlarini tahlil qilish.
3. Xususiy oliy ta'lim muassasalari faoliyatidagi muammolarni (moddiy-texnika bazasi, professor-o'qituvchilar tarkibi, sifat nazorati va boshqalar) aniqlash.

4. Xususiy OTMlarning viloyat iqtisodiyotiga kadrlar tayyorlash borasidagi hissasini baholash.

5. Surxondaryo viloyatida xususiy oliy ta'limni yanada rivojlantirish bo'yicha ilmiy asoslangan tavsiyalar ishlab chiqish.

Kirish

O'zbekiston Respublikasida xususiy oliy ta'lim tizimi mustaqillik yillarida, ayniqsa, so'nggi 10 yil ichida jadal rivojlandi. Bu jarayon **"Harakatlar strategiyasi"** (2017-2021) va **"O'zbekiston-2030" strategiyasi** (2023) kabi davlat dasturlarida belgilangan vazifalar bilan uzviy bog'liqdir.

Mamlakatning ta'lim tizimini rivojlantirishga qaratilgan siyosati, jumladan, oliy ta'limga sarmoya kiritishga keng yo'l ochib berish, xususiy sektorning ushbu sohaga jalb qilinishiga turtki bo'ldi. Prezident Shavkat Mirziyoyevning **2017-yil 20-apreldagi "Oliy ta'lim tizimini yanada rivojlantirish chora-tadbirlari to'g'risida"gi PQ-2909-sonli qarori**³ oliy ta'lim muassasalariga akademik mustaqillik berish va xususiy OTMlarni tashkil etishga zamin yaratdi. Bu qarorlar oliy ta'lim bozorida raqobat muhitini yaratish va ta'lim sifatini oshirishga qaratilgan edi. Natijada, mamlakatning barcha hududlarida, jumladan, Surxondaryo viloyatida ham yangi xususiy universitet va institutlar paydo bo'ldi.

Davlat va xususiy sektor hamkorligi asosida ta'lim sohasiga investitsiyalar jalb qilinishi, xorijiy OTMlarning filiallari ochilishi, shuningdek, mahalliy tadbirkorlar tomonidan xususiy universitetlarning tashkil etilishi yoshlarning bilim olish imkoniyatlarini kengaytirdi. Surxondaryo viloyatida ham **"Tashkent International University of Education"**, **"AKFA University" (filiali)** va boshqa bir qator xususiy OTMlarning ochilishi viloyat aholisi uchun oliy ma'lumotli bo'lish imkoniyatini yaqinlashtirdi.

Asosiy qism

Surxondaryo viloyatida xususiy oliy ta'limning shakllanishi va rivojlanishi mavzusi bo'yicha maxsus tadqiqotlar kam bo'lsa-da, O'zbekistonda ta'lim islohotlari va xususiy ta'lim tizimi bo'yicha qator ilmiy ishlar mavjud.

Professor **I. A. Abdurahmonov**ning ta'lim tizimini modernizatsiya qilishga doir ishlari, ayniqsa, uning **"O'zbekistonda ta'lim islohotlarining nazariy-metodologik asoslari"**⁴ monografiyasida xususiy ta'limning o'rni va ahamiyati haqida qimmatli fikrlar bildirilgan. Unda ta'lim xizmatlari bozorini rivojlantirish, xususiy sektorning ta'limga kirishi uchun qulay sharoitlar yaratish zarurligi asoslangan.

A. J. Jumayevning **"Ta'lim va iqtisodiyot: O'zaro aloqadorlik tahlili"**⁵ nomli maqolasida xususiy OTMlarning mamlakat iqtisodiyotiga kadrlar tayyorlash orqali qo'shayotgan hissasi tahlil qilingan. Ushbu maqola xususiy

OTMlarning mehnat bozori talablariga mos kadrlar tayyorlashdagi rolini o'rganishda muhim ahamiyatga ega.

M. A. Ahmedovning "Xususiy oliy ta'lim muassasalari faoliyatidagi muammolar va ularning yechimi"⁶ dissertatsiyasida O'zbekistonda faoliyat yuritayotgan xususiy OTMlar duch kelayotgan muammolar, jumladan, moddiy-texnika bazasining yetarli emasligi, malakali professor-o'qituvchilar taqchilligi, o'quv dasturlarini modernizatsiya qilish zarurati kabi masalalar atroflicha yoritilgan. Bu tadqiqot xususiy OTMlarning faoliyatini chuqurroq o'rganishda qo'l keladi.

Shuningdek, davlat organlarining hisobotlari, xususan, **Oliy ta'lim, fan va innovatsiyalar vazirligining** statistik ma'lumotlari⁷ hamda **Surxondaryo viloyati hokimligining** ta'lim sohasiga oid hujjatlari⁸ ham asosiy manba sifatida xizmat qiladi. Ushbu manbalar xususiy OTMlarning faoliyatiga oid aniq statistik ma'lumotlarni olishga yordam beradi.

Xulosa

Surxondaryo viloyatida xususiy oliy ta'limning shakllanishi va rivojlanishi O'zbekistonda amalga oshirilayotgan ta'lim islohotlarining uzviy qismi hisoblanadi. Bu jarayon viloyat yoshlarining oliy ta'limga bo'lgan ehtiyojini qondirish, ta'lim xizmatlari bozorida raqobatni kuchaytirish va mehnat bozori talablariga mos kadrlar tayyorlash uchun muhim ahamiyatga ega. Xususiy OTMlar viloyat iqtisodiyotiga munosib hissa qo'shib, aholining turmush darajasini oshirishga xizmat qiladi. Ammo, bu yo'nalishda qator muammolar ham mavjud. Ularni hal etish, xususan, moddiy-texnika bazasini mustahkamlash, professor-o'qituvchilar malakasini oshirish, o'quv dasturlarini doimiy yangilab borish va ta'lim sifati ustidan samarali nazorat o'rnatish xususiy oliy ta'limning kelajakdagi barqaror rivojlanishini ta'minlaydi.

Adabiyotlar ro'yxati:

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2019-yil 8-oktabrdagi "O'zbekiston Respublikasi oliy ta'lim tizimini tubdan takomillashtirish va kompleks rivojlantirish chora-tadbirlari to'g'risida"gi PF-5847-sonli Farmoni.
2. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2021-yil 26-martdagi "Ta'lim-tarbiya tizimini yanada takomillashtirishga doir qo'shimcha chora-tadbirlar to'g'risida"gi PQ-5041-sonli qarori.
3. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2017-yil 20-apreldagi "Oliy ta'lim tizimini yanada rivojlantirish chora-tadbirlari to'g'risida"gi PQ-2909-sonli qarori.
4. Abdurahmonov I. A. O'zbekistonda ta'lim islohotlarining nazariy-metodologik asoslari. – Toshkent: "Fan va texnologiyalar", 2020. – 280 b.
5. Jumayev A. J. Ta'lim va iqtisodiyot: O'zaro aloqadorlik tahlili. // "Iqtisodiyot va ta'lim" jurnali. – 2021. – № 3. – B. 45-51.
6. Ahmedova M. A. Xususiy oliy ta'lim muassasalari faoliyatidagi muammolar va ularning yechimi. – Ped. fan. nomz. ... diss. – Toshkent, 2022. – 150 b.
7. O'zbekiston Respublikasi Oliy ta'lim, fan va innovatsiyalar vazirligining rasmiy hisobotlari.
8. Surxondaryo viloyati hokimligining rasmiy ma'lumotlari va hujjatlari.